

Smokologia i wróżkoznawstwo. Strategie przedstawiania magii jako dyscypliny nauki i dziedziny wiedzy na przykładzie wybranych brytyjskich książek informacyjnych dla dzieci i młodzieży

Abstrakt:

Tematem artykułu są strategie przedstawiania magii jako dyscypliny nauki i dziedziny wiedzy w wybranych książkach informacyjnych z brytyjskiej oferty wydawniczej opublikowanych w Polsce (*Historia naturalna magii*, *Historia naturalna wróżek*, *Historia naturalna syren*, *Magiczne stwory i mityczne bestie*, *Wyprawa po smoki*). Analiza paratekstów i poszczególnych środków językowych (sposobów argumentacji i kreacji etosu autora) pozwoliła ukazać, jakich strategii legitymizujących użyto, by przekonać czytelników o prawdziwości opisanych zjawisk i naukowym charakterze tych publikacji. W ostatniej części artykułu postawione zostało pytanie o „etyczny” wymiar takiego przedstawiania rzeczywistości, opisano także próby dystansowania się samych autorek omawianych książek od przedstawianych w książkach treści.

Słowa kluczowe:

etos, książka informacyjna, literatura dziecięca i młodzieżowa, magia, paratekst, strategie legitymizujące

Dragonology and Fairy Studies: Strategies of Presenting Magic as a Scientific Discipline and Field of Knowledge in Selected British Informational Books

Abstract:

This article examines the strategies of presenting magic as a scientific discipline and a field of knowledge in selected British informational books published in

* Magdalena Grycan – dr, pracuje w Instytucie Romanistyki na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania naukowe obejmują literaturę dziecięcą i młodzieżową w perspektywie traduktologicznej i literaturoznawczej oraz socjolingwistykę wielojęzyczności. Kontakt: m.grycan@uw.edu.pl.

Poland (*Natural History of Magic, Natural History of Fairies, Natural History of Mermaids, Magical Creatures and Mythical Beasts, The Dragon Ark: Join the Quest to Save the Rarest Dragon on Earth*). Through the analysis of paratexts and selected linguistic devices (methods of argumentation and the construction of the author's ethos), the study reveals the legitimating strategies employed to persuade readers of the truthfulness of the phenomena described and the scientific character of these publications. The final part of the article addresses the question of the 'ethical' aspect of presenting reality in this manner and discusses the authors' attempts to distance themselves from the content presented in the books.

Key words:

ethos, informational book, children's and young adult literature, magic, paratext, legitimising strategies

Uwagi wstępne

Rozpocznijmy następującym cytatem:

Są też tacy, według których magia jest nauką. By ją opanować, nie wystarczy talent i wrodzone zdolności. Nieodzowne są lata pilnych studiów i wyężonej pracy, konieczna jest wytrwałość i wewnętrzna dyscyplina. Tak zdobyta magia to wiedza, to poznanie, którego granice poszerzane są stale przez żywe i światłe umysły, przez doświadczenie, eksperyment, praktykę. Tak zdobyta magia to postęp. Pług, krosno, młyn wodny, dymarka, dźwig i wielokrążek. To postęp, rozwój, to odmiana. To ciągły ruch. W górę. Ku lepszemu. Ku gwiazdom. To, że po Koniunkcji Sfer odkryliśmy magię, pozwoli nam kiedyś dosięgnąć gwiazd [...]. Ci, którzy uważają magię za naukę [...] również mają rację (Sapkowski, 1999/2014, s. 272).

Powyższy fragment to słowa, które czarodziejka Yennefer wypowiada do swojej uczennicy Ciri. Poprzedzają je dwie inne wypowiedzi, w których mistrzyni tłumaczy, dlaczego magię uważać można także za chaos i za sztukę. Wszystkie te próby definicji w bardzo dobry sposób ilustrują miejsce magii w fantastyce (a także w samej literaturze fantastycznej), którą za Grzegorzem Leszczyńskim (2002) definiujemy jako:

Konwencję artystyczną opartą na takiej kreacji rzeczywistości przedstawionej, która wykracza poza obszar uznany w danym czasie i w danym społeczeństwie za prawdopodobny, poza społeczne przeświadczenia na temat istoty świata pozatekstowego, jego charakteru i praw nim rządzących (s. 110).

Nadrzędną cechą literatury fantastycznej jest zatem czynienie przedmiotem jej zainteresowania i opisu rzeczywistości kontrfaktycznej, nieistniejącej, w której magia i świat przedstawiony są ze sobą immanentnie związane. Odwołując się do tego samego źródła, warto zauważyć, że literatura fantastyczna nie zawsze cieszyła się w Polsce popularnością. Obawiano się, że młody czytelnik może pomieszać fantazję z prawdą, fantastyka długo funkcjonowała więc jedynie jako konwencja uatrakcyjniająca treści informacyjne z zakresu różnych dziedzin wiedzy (s. 111). Taki stan rzeczy nie jest już oczywiście aktualny, o czym świadczy powodzenie literatury fantastycznej wśród młodych odbiorców i liczba wydawanych pozycji, które zaliczyć można do tej kategorii. Jest ona dość pojemna, wpisują się w nią bowiem nie tylko same powieści, lecz także książki, których ambicją jest popularyzowanie wiedzy o świecie magicznym¹⁶ oraz żyjących w nim istotach; których konstrukcja, a także sposób prowadzenia narracji, przywodzą na myśl książki informacyjne. Stanowią one niezwykle ciekawy materiał badawczy.

Przedmiot, cel i metoda badania

Na analizowany w niniejszym artykule korpus składa się pięć wybranych książek brytyjskich autorek wydanych w Polsce w latach 2021–2023: *Wyprawa po smoki. Dołącz do misji i ocal najbardziej niezwykłego smoka świata* Emmy Roberts z ilustracjami Tomislava Tomicia (2020/2021), *Historia naturalna magii* Poppy David zilustrowana przez Jessicę Roux (2020/2022), a także trzy książki Emily Hawkins: *Magiczne stwory i mityczne bestie* z grafikami Victo Ngai (2020/2021) oraz *Historia naturalna wrózek* i *Historia naturalna syren* z ilustracjami Roux (kolejno 2020/2022, 2022/2023). Wybór ten jest z konieczności ograniczony, a o jego ostatecznym kształcie zadecydowały następujące czynniki: po pierwsze, zależało mi, by analizowany korpus ograniczyć do jednego, tego samego kręgu kulturowo-językowego (w tym wypadku anglojęzycznego,

¹⁶ Wśród takich książek można wymienić np. towarzyszące siedmioksięgowi o Harrym Potterze podręcznikowe wydania leksykonów o tytułach *Qudditch przez wieki* (Rowling, 2001/2017; na okładce widnieje też nazwisko fikcyjnego Kennilworthy'ego Whispa) i *Fantastyczne zwierzęta i jak je znaleźć* (Rowling, 2001/2020; podpisane nazwiskiem Newta Skamandra), a także książki *Harry Potter. Podróż przez historię magii* (Rowling, 2017/2018) i *Magiczny Almanach* (Rowling, 2023). Spośród polskich publikacji warto wspomnieć o kartonowych książkach obrazkowych Wydawnictwa Nasza Księgarnia – *Krasnoludki. Fakty, mity, głupoty* Macieja Szymanowicza (2018) czy *Fakty i plotki o smokach* Nikoli Kucharskiej (2020).

ze wskazaniem na Wyspy Brytyjskie¹⁷). Po drugie, opisywane w niniejszym artykule książki nie wpisują się w jakiegokolwiek jasno określone magiczne uniwersum powiązane z twórczością literacką konkretnego pisarza (jak np. miałyby to miejsce w przypadku dzieł J. K. Rowling), ale prezentują bardziej ogólne spojrzenie, odnosząc się do „powszechnej” wiedzy na temat magii i jej reprezentantów. Wreszcie, wszystkie wybrane pozycje stanowią podobne, spójne ujęcie – dotyczą konkretnych magicznych istot, a temat magii nakreślają od strony informacyjnej, z wykorzystaniem perspektywy takich dziedzin jak geografia czy historia. Kryteria te sprawiają, że poszczególne książki możemy ze sobą zestawić, wyprowadzając jednocześnie bardziej ogólne wnioski.

Celem przeprowadzonej analizy – opartej na opisanym wyżej korpusie – jest pokazanie, w jaki sposób temat magii jako obszaru wiedzy jest przedstawiany w wybranych książkach, a przede wszystkim, jakie strategie legitymizujące¹⁸ stosują ich autorki, by nadać opisywanym zjawiskom wymiar naukowy i przekonać czytelników co do ich prawdziwości. Zabiegi te sprawiają, że książki te bardziej niż w literacki nurt fantastyki wpisują się w kategorię pozycji informacyjnych, a wręcz popularnonaukowych¹⁹.

W przedstawionym badaniu skupiłam się na formalnej konstrukcji książek i ich treści (w artykule przedstawiam także wybrane fragmenty, które w mojej opinii najlepiej odnoszą się do przedmiotu badania, stanowiąc egzemplifikację wybranych problemów). Analizie zostały poddane tytuły, sposoby kreacji wizerunków postaci wskazanych jako autorzy książek i wszystkie inne ważne

¹⁷ Wśród pozycji brytyjskich podejmujących temat magii w konwencji książek informacyjnych należy także wymienić książki szkockiej pisarki Anny Cleybourne *Atlas syren* (2022) i *Atlas wrózek* (2023). Decyzja, by nie włączać ich do analizowanego korpusu, poddyktowana była przede wszystkim rygorami ilościowymi wynikającymi z formy artykułu. Autorka niniejszego tekstu miała poczucie, że przeprowadzenie analizy bardziej rozbudowanego korpusu wpłynęłoby niekorzystnie na jego jakość. Ponadto, w opinii autorki, wybrane pozycje lepiej ilustrują zastosowanie strategii legitymizujących stanowiących główny temat artykułu.

¹⁸ Pojęcia „strategia legitymizująca” używam za Moniką Kostro (2006), która badając dyskurs astrologiczny, zwróciła uwagę na szczególne sposoby argumentowania, za pomocą których nadawcy komunikatów starają się przekonać odbiorców o prawdziwości swoich wypowiedzi, a zatem legitymizują astrologię jako dziedzinę nauki.

¹⁹ Za Agnieszką Wandel (2019) książki popularnonaukowe rozumiem jako takie, których „celem jest upowszechnianie wszelkiego rodzaju faktów i/lub rozmaitych umiejętności w sposób dostosowany do etapu rozwojowego młodego czytelnika i któr[e] wyróżnia[ją] się ściśle zdeterminowaną funkcją poznawczą (informacyjną) w przeciwieństwie do publikacji o dominującej funkcji estetycznej i rozrywkowej (głównie książek literackich i/lub obrazkowych, np. tzw. książek wczesnokonceptowych dla najmłodszych dzieci)” (s. 15–16).

dla tego zagadnienia informacje zawarte w paratekstach. Interesowały mnie także środki językowe i strategie argumentacyjne, których stosowanie ma na celu uwiarygodnienie opisywanych informacji w oczach czytelników. W badaniu zwróciłam także uwagę na podobieństwo wykorzystanych przez autorów strategii legitymizujących, a także te aspekty, w których się one różnią. Osobną kwestią, której poświęcam ostatnią część artykułu, jest pytanie o „etyczny” wymiar takich publikacji, które pozostawiam jako otwarte, ukazując jedynie sposób, w jaki odnoszą się do niego autorki analizowanych książek.

Analiza paratekstów

Zacznijmy od przeanalizowania elementów składających się na parateksty, a zatem tego, co w rozumieniu Gérarda Genetta (1987a, 1987b) stanowi „przed-sionek tekstu”, a co następująco streszcza Iwona Loewe (2007):

Książka w swoich **przedsionkach** (*vestibule*) mieści kartę z imieniem i nazwiskiem autora tekstu oraz tytuł, motto, dedykację, tytuły rozdziałów i podrozdziałów, przypisy, wstępy i zakończenia, ale także ilustracje, tabele, indeksy i zestawienia, noty wydawnicze na czwartej stronie okładki, informacje wydawców lub cenzorów na skrzydełkach np. obwoluty. Przedsionkiem tekstu są ponadto wszelkie informacje na jego temat (s. 12).

Definicja paratekstu jest zatem dość szeroka; w przypadku analizowanych książek jako paratekst rozumieć będę wszystkie wyszczególnione wyżej elementy i przedstawię analizę tytułów, informacji o autorach i spisów treści.

Tytuły

Książki Emily Hawkins i Poppy David (*Historia naturalna...* – odpowiednio: *...syren*, *...wrózek* oraz *...magii*) w Wielkiej Brytanii ukazały się w wydawnictwie Frances Lincoln Children’s Book, w serii *Folklore Field Guides*²⁰ – folklorystycznych przewodników odwołujących się swoją formą edytorską, graficzną oraz tekstową do tradycyjnych kompendiów naukowych i atlasów, o czym już na pierwszy rzut oka świadczy sposób, w jaki zostały wykonane: duży format,

²⁰ W serii ukazały się jeszcze dwie pozycje: *Historia naturalna stworzeń magicznych* (Hawkins, Roux, 2023) oraz, nieprzetłumaczona do tej pory na język polski, gra *Find the Fairies: A Memory Game* (Hawkins, 2023).

plócienna oprawa z tłoczeniami, złocenia na brzegach stron, liczne, bardzo szczegółowe ilustracje przywodzące na myśl starodawne almanachy.

Tytuły tych trzech pozycji w sposób bezpośredni nawiązują do historii naturalnej, posiadającej ugruntowaną pozycję dyscypliny naukowej, co oczywiście jest doskonałą egzemplifikacją strategii legitymizujących magię jako naukę o tożsamej randze. Przypomnę, że wedle jednej z tradycyjnych definicji:

Historia naturalna to wiedza o rzeczach, które powstały we wszechświecie i które ludzie mogą odkrywać za pomocą zmysłów. Spośród wszystkich nauk uprawianych przez gatunek ludzki ta zawsze słusznie uchodziła za jedną z najważniejszych (Vaillant, 1727, s. 260)²¹.

Wpisując w przedmiot badań historii naturalnej wróżki, syreny czy szeroko pojętą magię, potwierdza się zatem w sposób eksplicytny ich istnienie – skoro stanowią one przedmiot badań dziedziny o tak długim rodowodzie i tradycji, której podstawowym narzędziem badawczym jest obserwacja, muszą być rzeczywiście.

W tytułach pozostałych dwóch książek brak omówionej wyżej strategii – ich wspólnym mianownikiem jest bezpośredni zwrot do czytelnika i zaproszenie do wspólnego przeżywania przygód w ramach dopisku na okładce i drugiej części tytułu: „Włącz magiczną latarkę” (*Magiczne stwory i mityczne bestie*) oraz „Dołącz do misji i ocal najbardziej niezwykłego smoka świata” (*Wyprawa po smoki*).

Autorzy

Kolejny obok tytułów rodzaj paratektu, który wart jest analizy, to informacja o autorstwie, stanowiąca inny, skądinąd bardzo ciekawy i oryginalny przykład strategii legitymizujących. Zwróćmy uwagę na trzy następujące fragmenty, pochodzące kolejno z *Historii naturalnej syren*, *Historii naturalnej wróżek* i *Historii naturalnej magii*:

Drogi Czytelniku,
[...] Z tego pięknego albumu opracowanego przez **szanowanego przyrodnika prof. Conrada Gessnera** dowiesz się, jak wróżyć z układu gwiazd i planet, interpretować przepowiednie kart tarota, wybrać idealnego chowańca oraz najlepsze drzewo na różdżkę [...] (David, Roux, 2020/2022, czwarta strona okładki).

²¹ Jeśli nie wskazano inaczej, wszystkie tłumaczenia autorki artykułu – Magdaleny Grycan.

Czy jesteście gotowi na niezwykłą podróż do świata tak nieuchwytnego jak promień słońca i tajemniczego jak gwiazdny pył? [...] **Ceniona botaniczka, profesor Elsie Arbour**, opracowała ten zdumiewający album i przekazała go swojej chrześnicy, aby mogła poznać tajemne życie wróżek i zrozumieć szczególną rolę, jaką odgrywają one w przyrodzie [...] (Hawkins, Roux, 2020/2022, czwarta strona okładki).

Droga Czytelniczko, Drogi Czytelniku,
[...] W 1872 roku statek HMS Challenger wyruszył w naukową podróż dookoła świata. Na pokładzie znalazła się **młoda badaczka Darcy Delamare**²². Podczas rejsu natknęła się na syreny, w których istnienie wcześniej powątpiewano. Ta bogato ilustrowana księga, dzieło życia Darcy, jest wzorowana na dawnych atlasach historii naturalnej [...] (Hawkins, Roux, 2022/2023, czwarta strona okładki).

Przytoczone fragmenty stanowią dobrą ilustrację kreowania etosu autora jako autorytetu naukowego. Za Ruth Amossy (2000, s. 60) definiuję etos jako „wizerunek mówiącego konstruowany przez niego w dyskursie w celu wzmocnienia skuteczności przekazu” (Kostro, 2006, s. 73). I choć badania Amossy prowadzone są w paradygmacie socjolingwistycznej analizy dyskursu i teorii argumentacji, z powodzeniem można odnieść je także do analizy dyskursu literackiego na potrzeby niniejszego artykułu. Strategia takiego kreowania dyskursywnego etosu autora jest konsekwentnie stosowana w innych miejscach, np. na stronie tytułowej każdej z książek z serii *Historia naturalna*, co dobrze pokazują dane ujęte w tabeli 1.

TABELA 1. Prezentacja autorek w książkach *Historia naturalna magii* (David, Roux, 2020/2022), *Historia naturalna wróżek* (Hawkins, Roux, 2020/2022) i *Historia naturalna syren* (Hawkins, Roux, 2022/2023)

<i>Historia naturalna magii</i>	<i>Historia naturalna wróżek</i>	<i>Historia naturalna syren</i>
Spisała Poppy David Zilustrowała Jessica Roux Przełożyła Maria Szafran- ska-Brandt	Z notatek profesor Elsie Arbour Opracowała Emily Hawkins Zilustrowała Jessica Roux Przełożyła Emilia Kiereś	Z notatek Darcy Delamare Opracowała Emily Hawkins Zilustrowała Jessica Roux Przełożyła Emilia Kiereś

Opracowanie własne.

²² Wszystkie wyróżnienia w cytowanych fragmentach pochodzą od autorki artykułu – Magdaleny Grycan.

Tym samym czytelnik może odnieść wrażenie, iż rzeczywistymi autorkami dwóch ostatnich książek są botaniczka, profesor Elsie Arbour, i młoda badaczka Darcy Delamore, a rola Emily Hawkins i Poppy David została sprowadzona do opracowania czy też spisania odkryć i badań naukowych postaci wybitnych dla dziedziny badawczej, którą reprezentują.

Podobny zamysł przyświecał autorkom dwóch pozostałych książek, choć sama kwestia ujęcia autorstwa została tu rozwiązana nieco inaczej: imiona i nazwiska pisarek nie pojawiają się ani na okładce, ani na stronie tytułowej (znaleźć je można jedynie w informacyjnych notach redakcyjnych zamieszczonych na drugiej i trzeciej stronie okładek) – zamiast Emmy Roberts i Emily Hawkins, obok rzeczywistych pisarzy i ilustratorów, jako autorzy funkcjonują strażniczka smoków Curatoria Draconis oraz Profesor Byron i Millie Mortimerowie; takie dane pojawiają się też w szczegółowych informacjach o książkach zamieszczonych na stronach wydawnictw i w witrynach księgarni internetowych²³. Imiona domniemanych autorów nie są oczywiście przypadkowe – Curatoria Draconis to po prostu łacińska nazwa funkcji strażniczki smoków, członkini tajnej organizacji badającej i chroniącej smoki, a zarazem narratorki książki. Profesor Byron Mortimer to naukowiec z Uniwersytetu Oksfordzkiego, badacz folkloru i mitów, Millie jest jego córką. Zarówno użycie nazwy łacińskiej, jak i podanie stopnia naukowego to językowe przykłady wzmocnienia wizerunku postaci jako autorytetów naukowych.

Spisy treści

Konstrukcja analizowanych książek dostarcza ciekawych spostrzeżeń na temat sposobu ich przedstawiania i uwiarygodniania jako pozycji popularnonaukowych. Zacznijmy od wybranych tomów z serii *Historia naturalna* i przyjrzenia się ich spisom treści podanym w tabeli 2.

²³ Brytyjskie wydanie *Wyprawy po smoki* opatrzone zostało następującymi danymi o autorach: Curatoria Draconis (author), Emma Roberts (editor), Tomislav Tomić (illustrator). Co ciekawe, wydawca zadbał także o zamieszczenie informacji o samej Curatorii Draconis – po kliknięciu w odsyłacz do jej danych na portalu Amazon czytamy: „Emma Roberts (Curatoria Draconis dla jej przyjaciół i smoków) jest wielokrotnie nagradzaną autorką i redaktorką książek dla dzieci pochodzącą z Londynu (Anglia). Emma zawsze była zagorzałą fanką fantastyki i ma nawet tatuaże, które to potwierdzają. Ponieważ smoki nie potrzebują domów w Cheltenham, gdzie obecnie mieszka, adoptowała dwa psy, które nazwała Frodo i Arya” (pobrane 25 maja 2023 z: <https://www.amazon.com/stores/author/B08LTBZ77S/about>).

TABELA 2. Spisy treści książek *Historia naturalna magii* (David, Roux, 2020/2022), *Historia naturalna wróżek* (Hawkins, Roux, 2020/2022) i *Historia naturalna syren* (Hawkins, Roux, 2022/2023)

<i>Historia naturalna magii</i>	<i>Historia naturalna wróżek</i>	<i>Historia naturalna syren</i>
Krótką historią magii	Tajemne życie wróżek	Żagle na maszt!
• Magia w starożytnym Egipcie	Wróżki – co to takiego?	Pierwsze syreny
• Magia w starożytności	Anatomia wróżki	Obserwacje syren
• Na kontynencie afrykańskim	Skrzydła wróżek	Czym są syreny
• Magia na Bliskim Wschodzie	Cykl życia wróżek	Anatomia syren
• Magia współczesna	Sprytny kamuflaż	Syrenie ogony
Rodzaje magii	Wróżki całego świata	Cykl życia syreny
• Wróżbiarstwo	Siedliska wróżek	Zwyczaje syren
• Wróżenie z kart i tarot	Wróżki łąkowe i ogrodowe	Gdzie mieszkają syreny
• Astrologia	Wróżki leśne	Zdobywanie pożywienia
• Numerologia	Wróżki górskie	Syreny i inne zwierzęta
• Zaklęcia	Wróżki słodkowodne	Syrenia pieśń
• Prognoza pogody	Wróżki morskie i nadbrzeżne	Wrogowie syren
• Alchemia	Wróżki dżunglowe	Jak uniknąć zagrożenia
• Napoje magiczne	Wróżki pustynne i sawannowe	Ukryte cuda
Źródła magii	Wróżki polarne	Syreny całego świata
• Słońce	Wróżki domowe	Siedliska syren
• Księżyc	Życie w krainie wróżek	Syreny polarne
• Ziemia, ogień, powietrze i woda	Wróżki a rośliny	Syreny przybrzeżne
• Minerale	Trujący ogród	Syreny z podmorskich lasów
• Amulety i talizmany	Wróżki a zwierzęta	Podwodny ogród
Magiczne rośliny	Wrogowie	Syreny lasów namorzynowych
Święte drzewa	Mowa wróżek i tajemny alfabet	Syreny z raf
Drewno na różdżki	Przewodnik poszukiwaczy wróżek	Galeria koralowców
Pomocnicy czarownic		Syreny tropikalne
Magiczne linie		Syreny głębinowe
Najbardziej magiczne dni		Syreny otwartych mórz
Magiczne alfabety		Koniec wyprawy
Magiczne akcesoria		

Opracowanie własne.

Dane ujęte w tabeli jasno pokazują rozmach przedsięwzięcia oraz pieczołowitość, z jaką autorki starały się oddać „naukowy” charakter publikacji. W pierwszej z analizowanych książek uwagę zwracają szczegółowa prezentacja historii magii w porządku diachronicznym i wyróżnienie jej konkretnych rodzajów,

z których każdy stanowi osobną dziedzinę badawczą. Dwa pozostałe tomy serii charakteryzuje podobieństwo w sposobie przedstawiania treści: szczegółową klasyfikację wrózek i syren ze względu na miejsce ich występowania poprzedza ich ogólna charakterystyka jako gatunku. Wzorem autorów atlasów przyrodniczych Hawkins opisuje ich anatomię, sposób odżywiania, cykl życia i relacje z innymi gatunkami, co sprawia, iż otrzymujemy bardzo szczegółowy, spójny obraz opisywanych stworzeń. Wszystkie trzy książki otwiera i zamyka nieujęty w spisie treści list, w którym fikcyjni autorzy książek (profesor Conrad Gesner – zoolog, Elsie Arbour – botaniczka – i Darcy Delamare – badaczka mórz) zwracają się kolejno do swojego wnuka Alfiego, do swojej siostrzenicy Anabelle i do Przewodniczącego Brytyjskiego Towarzystwa Nauk Przyrodniczych. Listy otwierające publikacje mają za zadanie wyjaśnić motywacje ich (fikcyjnych)

TABELA 3. Spisy treści książek *Magiczne stwory i mityczne bestie* (Hawkins, Ngai, 2020/2021) i *Wyprawa po smoki* (Roberts, Tomić, 2020/2021)

<i>Magiczne stwory i mityczne bestie</i>	<i>Wyprawa po smoki</i>
Początek przygody, Oksford, Anglia	Witaj żądny przygód śmiałku!
Legendarny Wąż Wodny, Loch Ness, Szkocja	Arka
Śladami Olbrzymów, Grobla olbrzymia, Irlandia	Galeria załogantów
Północna	Arka
Obudzić Krakena, Archipelag Lofoty, Norwegia	Smocza Arka
Strażnicy na ścianach, Katedra Notre Dame, Paryż,	Kajuty strażniczki smoków
Francja	Oceania
Wyjść do Księżycy, Bellinzona, Szwajcaria	Antarktyka
Harce na dachach, Amsterdam, Holandia	Ameryka Południowa
Szczypta magii, Góry Harzu, Niemcy	Europa
Lot ognistego ptaka, Plac Czerwony, Moskwa, Rosja	Afryka
Bogowie i potwory, Partenon, Ateny, Grecja	Azja
Polowanie na Gryfy, Samarkanda, Uzbekistan	
Świat smoków, Wielki Mur Chiński, Jinshanling, Chiny	
Duchy na niebie, Tokio, Japonia	
Śladami Tęczowego Węża, Pasma Górskie Bungle	
Bungle, Australia	
Potwory nad nami, Nowy Jork, Stany Zjednoczone	
W poszukiwaniu Wielkiej Stopy, Narodowy Park	
Yosemite, Stany Zjednoczone	
Cień Boga Węża, Chichén Itzá, Meksyk	
Pływając z syrenami, Zatoka Diabła, Brytyjskie Wyspy	
Dziewicze	
Kłopoty w bibliotece, Oksford, Anglia	

Opracowanie własne.

autorów do podjęcia opisanych w nich badań. Z kolei te, które książki zamykają, poprzedzone są rozdziałami, w których mowa o konieczności kontynuacji opisanych poszukiwań i w których czytelnik otrzymuje rodzaj kompendium poszukiwacza magii, wrózek i syren. Spisy treści dwu pozostałych książek przedstawiają się tak, jak pokazuje tabela 3.

Jak można zauważyć, obydwie książki rozpoczyna część wstępna, w której opisane są przygotowania do eskapady – jest ona bardziej rozbudowana w przypadku *Wyprawy po smoki*, gdzie zaprezentowany został szczegółowy opis arki poszukiwaczy smoków i załogi biorącej udział w łowach, wśród członków której znajdują się naukowcy. Wspólnym mianownikiem obu książek jest zaproponowanie klasyfikacji opisywanych istot magicznych ze względu na obszar ich występowania, co znajduje odzwierciedlenie w budowie spisów treści skonstruowanych wokół nazw geograficznych kontynentów i konkretnych miast oraz regionów znajdujących się w wybranych krajach. Warto zauważyć, że wszystkie użyte przez autorki toponimy odnoszą się do miejsc istniejących naprawdę, co także stanowi przykład strategii legitymizującej autentyczność tych treści.

Środki językowe: od argumentacji do perswazji

Bardzo ciekawych obserwacji na temat strategii legitymizujących magię jako naukę dostarcza analiza środków językowych i stylistycznych oraz sposobów argumentacji stosowanych przez Hawkins, Poppy i Roberts. Jednym z nich jest świadome zacieranie granic między tym, co prawdziwe, a tym co, wymyślone, i łączenie wszystkich tych elementów w jednej narracji. Na poziomie językowym strategia ta wyraża się np. w stosowaniu charakterystycznych dla dyskursu naukowego łacińskich terminów, które w analizowanych książkach służą do określania istot wymyślonych, tak jak ma to miejsce np. w przypadku syren, wrózek czy smoków (np. pławisyrenka australijska – *syreni phycodura*, wróżka jabłoniowa – *nympha pomorum*). Nazwy te współlistnieją obok innych znanych nam gatunków, których łacińskie nazwy autorki także podają (gatunki roślin i zwierząt, którym towarzyszą łacińskie odpowiedniki, np. buk – *fagus sylvatica*, cis – *taxus baccata*, dąb – *quercus robur*).

Innym zabiegiem jest łączenie w jednej wypowiedzi narracji o zjawiskach czy wydarzeniach fikcyjnych z narracją o tych, które odnoszą się do znanych elementów świata realnego:

Mistrzowie kamuflażu: **Pławisyrenka australijska** żyje w pięknych lasach listownic na południe od Australii [...]. Ta syrena jest bardzo podobna do **pławikonika australijskiego**, z którym dzieli siedliska (Hawkins, Roux, 2022/2023, s. 38).

Na Saharze prawie w ogóle nie pada deszcz, dlatego **jest ona jednym z najbardziej suchych miejsc na ziemi. Rośliny poją się rosą**, która zbiera się na ich liściach przez noc. Mała wróżka ma ważne zadanie do wykonania: sprawdza czy pustynne rośliny mają dość wody, żeby przeżyć i roznosi między nimi krople rosy, kiedy wschodzi słońce [...]. Wróżki nie są jedynymi gośćmi odwiedzającymi kwiaty palczaka: **ćma jastrzębia** także lubi się posilać ich słodkim nektarem (Hawkins, Roux, 2020/2022, s. 42–43).

Kolejnym sposobem przekonywania o prawdziwości zawartych w książkach, fikcyjnych informacji jest powoływanie się na mniej lub bardziej znane postaci historyczne i wplatanie ich dokonań, zwłaszcza naukowych, w prowadzoną narrację:

Alfred Watkins. Mój drogi przyjaciel, pisarz i archeolog-amator Alfred Watkins, odkrył w hrabstwie Herefordshire w Anglii układ linii prostych, łączących ważne miejsca. Badaniu linii geomantycznych poświęcił życie, **napisał też przewodnik dla badaczy tego zjawiska** (David, Roux, 2020/2022, s. 54).

Analogiczna strategia została zastosowana w *Wyprawie po smoki*, w której poprzez odwoływanie się do wydarzeń z przeszłości i ukazywanie ich innego, nieznanego powszechnie kontekstu, autorka dowodzi prawdziwości istnienia smoków i podkreśla rolę, jaką w nich odegrały, jednocześnie pisząc historię tych zdarzeń na nowo²⁴:

Gowrowy z Krainy Ozark. W 1897 roku William Miller zabił gowrowa, ogromną bestię opisywaną przez mieszkańców Arkansas jako „bezskrzydły smok z kłami”. Miller zarzekał się, że dostarczył smocze truchło do Smithsonian Institution w Waszyngtonie, ale pracownicy tego kompleksu muzealno-edukacyjnego zaprzeczają, jakoby kiedykolwiek je otrzymali. **Niewielu ludzi wie, że ówczesny strażnik smoków wkroczył do akcji, aby przejąć zwłoki, zanim trafiły na ekspozycję. To dzięki niemu nie wyszło na jaw, że USA żyją smoki [...].**

²⁴ Podobny zabieg zastosowany został w dwóch najnowszych częściach bardzo popularnej serii dla dzieci o przygodach *Skarpetek* Justyny Bednarek. Opisane w *Sekretnej historii ludz... skarpetek* ważne wydarzenia z historii świata ukazane są poprzez sekretny udział tytułowych Skarpetek (Bednarek 2022, 2023).

Smoki w metrze. Nieużywany obecnie nowojorski Atlantic Avenue Tunnel – według Księgi rekordów Guinnessa najstarszy na świecie tunel metra – wybudowano w 1844 roku. Ludzie mogli podróżować nim, dopóki nie został zamknięty przez wydział transportu. Opinia publiczna uznała, że chodzi o kwestie bezpieczeństwa, ale **w rzeczywistości zamieszkała tam rodzina smoków, które szukały nowego domu. Strażniczka smoków wykorzystała swoje kontakty w rządzie, aby dopilnować, że smoki pozostaną bezpieczne pod ulicami miasta** (Roberts, Tomić, 2021, s. 35).

Wreszcie, warto wspomnieć o otwierających i zamykających książki listach podsumowujących całość publikacji, które adresowane są do członków organizacji naukowych lub do samych czytelników. Przedstawiam fragmenty dwóch z nich:

Do Przewodniczącego Brytyjskiego Towarzystwa Nauk Przyrodniczych
[...] Zdaję sobie sprawę, że ta opowieść może wydać się Panu mało wiarygodna lub nawet nieprawdopodobna. Zachęcam jednak, żeby nie wysnuwał Pan pochopnych wniosków, dopóki nie przeczyta Pan załączonych notatek. Z pewnością zgodzi się Pan, że **otwarty umysł to najważniejsze narzędzie każdego naukowca** (Hawkins, Roux, 2022/2023, s. 4–5).

Dla tych, którzy chcieliby dowiedzieć się więcej...

Niniejsza książka **prezentuje wyniki wieloletnich badań**, a jednak uchyla zaledwie rąbka tajemnicy, jaką stanowi niezwykle świat syren. [...] Mimo to, uważam za niebywałe szczęście, że wiedzona ciekawością, miałam okazję przemierzyć świat w ich poszukiwaniu. **Mam nadzieję, że wiedza, którą zawarłam na tych stronach, zachęci innych do badań i dociekań, bo ciekawość świata prowadzi do wielu cudownych odkryć** (s. 61).

To, co zwraca uwagę w obu fragmentach, to bardzo silnie akcentowany naukowy charakter opisanych w książce treści (zawarta w niej została **wiedza**) i wyjątkowe przymioty umysłu naukowca, który cechują ciekawość i otwartość: sam fakt, że coś nie jest dla nas zrozumiałe, nie oznacza, że nie istnieje.

„Etyczny” wymiar publikacji

Przedstawiona analiza paratekstów i środków językowych składających się na strategię legitymizujące wybrane książki jako pozycje o charakterze popularnonaukowym w oczywisty sposób skłania do pytań o „etyczny” wymiar takiego przedsięwzięcia. Autorki w sposób swobodny przekraczają

granice tego, co uznaje się za możliwe, realne, co jest zgodne z wiedzą człowieka na temat otaczającej go rzeczywistości. Siła argumentacji i zastosowanych zabiegów retorycznych jest tak duża, że młody czytelnik może mieć trudność z oddzieleniem fikcji od faktów, przede wszystkim dlatego, że jego kompetencje intelektualne i poznawcze nie zawsze pozwalają mu na dokonanie krytycznej lektury tekstu i, co za tym idzie, odróżnienia rzeczywistości realnej od tej kontryfaktycznej. Gdyby na tego rodzaju dyskurs literacki spojrzeć w duchu pragmatyki językoznawczej, należałoby zastanowić się nad stopniem manipulacji, jaki dzięki wykorzystanym środkom językowym jest osiągnięty w analizowanych publikacjach. Jak bowiem zauważa Grażyna Habrajska (2005):

Wszelkiego rodzaju blokowanie weryfikacji znajduje się na granicy perswazji i manipulacji. Skoro odbiorca nie jest w stanie rozpoznać intencji perswazyjnej nadawcy, możemy mówić o manipulowaniu nim (s. 119).

Refleksja ta towarzyszy także Hawkins i David, które w sposób mniej lub bardziej otwarty dystansują się od zamieszczanych w książkach informacji, wskazując swoim czytelnikom narzędzia do ich krytycznej lektury. Prześledźmy stosowane przez nie techniki.

Historia naturalna... magii, syren i wróżek

Wszystkie trzy książki z serii otwierają noty od wydawcy, o bardzo podobnej konstrukcji, zamieszczone jeszcze przed spisem treści, które przedstawiam w tabeli 4. Wyróżnione w notach fragmenty wskazują na jednoznaczne dystansowanie się wydawców od informacji zawartych w książkach. Środki językowe, których użyto, przywodzą na myśl język prawniczy, ich wydźwięk jest niekiedy dość kategoryczny: mowa tu o wątpliwościach, braku dowodów czy możliwości potwierdzenia autentyczności informacji, czy wreszcie o odmowie wzięcia odpowiedzialności za zawarte w książkach treści. Rola takiego komunikatu może być jednak podwójna: z jednej strony, w sposób eksplicytny wyraża się tu dystans do przedstawionych treści czy nawet w zawołowany sposób całkowicie neguje ich prawdziwość, z drugiej jednak – może to implicytnie wzmacniać atrakcyjność i wyjątkowość przekazu: w końcu tylko nieliczni mogą uwierzyć w magię i ją zrozumieć, a ci, którym jest to dane, mogą poczuć się wyjątkowo, o czym pisałam już w części poświęconej środkom językowym i strategiom argumentacyjnym.

TABELA 4. Noty od wydawcy w książkach *Historia naturalna magii* (David, Roux, 2020/2022), *Historia naturalna wróżek* (Hawkins, Roux, 2020/2022) i *Historia naturalna syren* (Hawkins, Roux, 2022/2023)

<i>Historia naturalna magii</i>	<i>Historia naturalna wróżek</i>	<i>Historia naturalna syren</i>
<p>Książka, którą trzymasz w ręku została odnaleziona w 1951 roku w Muzeum Czarnoksięstwa i Magii, znajdującym się Kornwalii w Anglii. Stanowiła część zbioru ofiarowanego przez nieznanego darczyńcę i spoczywała w skrzyni z napisem „Nieprzejrzane”. Między kartkami znajdował się list podpisany przez Conrada Gessnera. Wydawca dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do niego i jego wnuka, do którego list był adresowany, jednak mu się to nie udało. Nie bierze zatem odpowiedzialności za jego treść. Zachęca natomiast, aby każdy zainteresowany magią i jej historią starał się prowadzić swoje poszukiwania. Powinien wówczas wejść w ten świat z ostrożnością i rozwagą zachowując pełną świadomość ryzyka.</p>	<p>Oryginalne wydanie tej książki, tom pochodzący z lat 20. XX wieku, zostało odnalezione w archiwach brytyjskiego Muzeum Historii Naturalnej, w teście z opisem „niezweryfikowane”. Mimo, że wydawca usiłował dotrzeć do profesora Elsie Arbour, nie natrafiono na żaden jej ślad. Dlatego też wydawca nie może potwierdzić autentyczności informacji zawartych w tej książce i przedstawia ją jedynie jako ciekawostkę. Czytelnikom, którzy pragnęliby się dowiedzieć, czy wróżki istnieją naprawdę, radzimy przeprowadzić własne obserwacje.</p>	<p>W 2017 roku Brytyjskie Towarzystwo Nauk Przyrodniczych postanowiło przenieść wszystkie swoje archiwa do komputerów i udostępnić je w formie cyfrowej. W trakcie realizacji tego przedsięwzięcia natknięto się na niniejszy wolumen pokryty solą morską. Wszystko wskazuje na to, że odkrycia opisane na jego stronach utrzymywano w tajemnicy ponad wiek. Wydawca podjął wszelkie starania, żeby dowiedzieć się więcej o Darcy Delamare, ale jak dotąd nie znaleziono o niej żadnej informacji. Mimo, że dostępne są liczne wiarygodne relacje dotyczące wyprawy statku Challenger, w żadnej z nich nie pojawia się informacja o członkach załogi, takich jak Daniel Dawson lub Silas Crickshaw. Chociaż panna Delamare kilkakrotnie opisała w dzienniku udane próby nurkowania głębinowego, wydawca czuje się w obowiązku odnotować, że nie ma żadnych dowodów na to, by na pokład Challengera załadowano kombinowany nurków czy dzwon nurkowy. Dlatego też przyznajemy, że istnieją pewne wątpliwości czy treści zawarte w tym tomie są autentyczne, i przedstawiamy je wyłącznie jako ciekawostkę.</p>

Opracowanie własne.

Magiczne stwory i mityczne bestie

Inaczej kwestie wiarygodności informacji są rozwiązane w książce *Magiczne stwory i mityczne bestie*. Już na początku czytelnik może zaobserwować pewien dualizm w prowadzeniu narracji przez jej rzekomych autorów – profesora Mortimera i jego córkę Millie. Naukowiec nie ma wątpliwości, że magiczne stwory i mityczne bestie istnieją jedynie w powszechnej wyobraźni, w przekazywanych z pokolenia na pokolenia mitach i legendach:

Tego lata zabieram swoją córkę Millie w podróż życia. Wyruszymy dookoła świata, by poznać opowieści o mitycznych stworach zamieszkujących różne kraje. **Millie wydaje się**, że jeśli bardzo się postaramy, to spotkamy prawdziwe żyjące smoki, jednorożce i olbrzymy! **Nie chcę studzić jej zapału, ale boję się, że może się trochę rozczarować...** (Hawkins, Ngai, 2020/2021, s. 5).

Tego poglądu nie podziela jednak jego córka Millie:

Choć tata zna mnóstwo opowieści o magicznych stworach, **nie wierzy, że one istnieją**. No nie wiem, a co, jeśli rzeczywiście mieszkają na ziemi, tylko są trochę nieśmiałe? Może się ukrywają dlatego, że boją się ludzi? A gdyby tak mogły stać się niewidzialne? Byłyby bliżej niż nam się wydaje... (s. 6).

Z pomocą magicznej latarki znalezionej w bibliotece (stanowiącej dodatek do książki), Millie przywołuje magiczne stwory (czytelnik odnajduje je na kartach książki, są najlepiej widoczne po zgaszeniu światła). Sama bohaterka ma jednak wątpliwości co do realności swoich obserwacji, co wyraża zresztą otwarcie:

Przyszłam do biblioteki, bo chciałam znaleźć jakieś dowody na to, że może ktoś jeszcze przede mną spotkał wszystkie te magiczne stworzenia. Do tej pory nic konkretnego jednak nie znalazłam. **Może tata ma rację, gdy mówi, że czasem ponosi mnie wyobraźnia. A może to wzrok mnie mylił?** Już sama nie wiem, co mam myśleć! (s. 44–45).

Ponadto, opisowi każdej z przygód Millie towarzyszy dodatkowy akapit oznaczony strzałką, który zawiera informacje podające w wątpliwość istnienie napotkanej istoty magicznej. Przyjrzyjmy się kilku z nich w tabeli 5. Przedstawione fragmenty charakteryzują się podobną konstrukcją, która oparta jest na zestawianiu narracji na temat istot magicznych w konfrontacji z faktami obalającymi ich prawdziwość: wierzenia i przekonania (rzeczywistość konترفaktyczna i informacje niesprawdzone) *versus* wiedza i badania naukowe (fakty dotyczące świata realnego, brak dowodów, wiedza faktograficzna).

TABELA 5. Fragmenty wskazujące na nieprawdziwość zawartych informacji w książce *Magiczne stwory i mityczne bestie* (Hawkins, Ngai, 2020/2021)

<p>Obudzić Krakena <i>Kraken</i></p>	<p>Wyjść do Księżycy <i>Kraina wilkoka</i></p>	<p>Pływając z syrenami <i>Dziwne spotkanie</i></p>
<p>Kraken często występuje w ludowych podaniach w Norwegii i na Islandii. To potwór wielki jak wyspa o równie olbrzymim apetycie. Podobno przemierzał morza i oceany atakując okręty wijącymi się mackami i pozerając marynarzy. Pewna książka napisana w latach pięćdziesiątych siedemnastego wieku przedstawia go jako największe zwierzę żyjące na Ziemi, mające dwa kilometry szerokości! Historie te mogły powstać w wyniku spotkań ludzi z kałamarnicami olbrzymimi, gatunkiem poznaczonym przez naukowców dopiero w 1861 roku. W rzeczywistości kałamarnice olbrzymie są dużo mniejsze niż utrzymują opowieści – dorastają jedynie do trzynastu metrów. Marynarze zawsze byli znani z koloryzowania rzeczywistości! (s. 9).</p>	<p>Setki lat temu w okolicy krajaży ludowe opowieści i legendy o różnych fantastycznych stworach, takich jak na przykład Tatzelwurm (śmiertelnie niebezpieczny wąż o pysku kota) i Krampus (olbrzymi demon w kształcie kozła, który karał niegrzeczne dzieci przed Bożym Narodzeniem). Najbardziej ponurą sławą cieszył się jednak wilkołak, przerażające stworzenie przybierające postać człowieka w ciągu dnia, a wilka w nocy w czasie pełni księżyca. Nie wywołuj wilka z lasu Niektórzy uważają, że wilkołaki istniały naprawdę, a nie tylko w opowieściach! W szesnastym i siedemnastym wieku ludzie bardzo obawiali się czarów i dlatego w wielu państwach europejskich w tym okresie odbywały się procesy czarownic. Donoszono także o atakach wilkołaków – opowieści te musiały wynikać ze strachu przed prawdziwymi wilkami, z atmosfery podejrzliwości wobec obcych i ze zbyt bogatej wyobraźni! (s. 13).</p>	<p>Istnieje mnóstwo doniesień o spotkaniach z syrenami. Około roku 70 naszej ery rzymski pisarz Pliniusz opisał syreny zamieszkujące przybrzeżne wody Francji. W 1493 roku Krzysztof Kolumb twierdził, że w czasie wyprawy na Karaiby natknął się na trzy syreny. A w 1608 roku kapitan Henry Hudson zauważył syrenę płynącą wzdłuż brzegu Grenlandii. Wydaje się jednak, że te spotkania albo były wytworem fantazji, albo dotyczyły innych zwierząt morskich, takich jak na przykład foki lub manaty. Trochę podejrzane W 1842 roku cyrkowiec P.T. Barnum pokazał kuriozalne stworzenie, które nazywał Syreną z Fidżi. Okazało się, że to mistyfikacja, bo stworzenie składało się z ciała mały i ogona ryby, zszytych razem. Niestety prawdziwe syreny nie istnieją. Przede wszystkim dlatego, że z anatomicznego punktu widzenia nie mogłyby funkcjonować, brakuje także na ich istnienie jakichkolwiek dowodów naukowych. Jeszcze nikt nigdy nie schwytał syreny! (s. 35).</p>

Opracowanie własne.

Takiej prezentacji służy zestawianie leksemów i kolokacji wyrażających brak pewności co do informacji o istnieniu istot magicznych, jak np. „podobno”, „krążyły legendy”, „niektórzy uważają”, „donoszono”, z realną oceną przyczyn takiego sposobu myślenia i tworzenia kontryfaktycznej narracji. Użyte w tym celu środki językowe nie pozwalają na żadne wątpliwości: istnienie magicznych stworów to „mistyfikacja” i „wytwór fantazji”, wynika z „koloryzowania rzeczywistości” i „zbyt bogatej wyobraźni”, brakuje na nie „jakkichkolwiek dowodów naukowych”.

Zakończenie

Zaprezentowana w niniejszym artykule analiza z całą pewnością nie wyczerpuje tematu zasygnalizowanego w tytule tekstu. Jest to materiał na tyle bogaty, że każdej z pięciu książek składających się na analizowany korpus można by poświęcić osobne studium, badając ich treści z wielu różnych perspektyw. Ponadto, jak już pisałam, pozycji dotyczących magii wpisujących się w nurt „popularnonaukowy” jest wiele, a przy ich pogłębionej analizie warto byłoby odnieść się także do warstwy ilustracyjnej książek i prześledzić relacje, które kształtują się między obrazem a tekstem – w niniejszym artykule nie wspominałam o tym, koncentrując się jedynie na ich warstwie językowej. Nie było też moją ambicją, by oceniać wartość analizowanych pozycji dla młodego czytelnika czy też odpowiadać na pytanie o zasadność publikacji podejmujących temat magii w konwencji literatury popularnonaukowej w ogóle. Moim celem było ukazanie wielości stosowanych przez autorki strategii legitymizujących i ich językowych wykładników. Warto jednak zaznaczyć, że wszystkie omówione w tym artykule książki, nawet jeśli prowokują do dyskusji o konieczności podważania autentyczności zawartych w nich informacji i wymagają krytycznego komentarza ze strony bardziej doświadczonego odbiorcy, stanowią wartościowy materiał, którego lektura znacznie wzbogaca: rozbudza wyobraźnię czytelnika, oswaja z go dyskursem popularnonaukowym, zachęca do dalszych książkowych poszukiwań. I co najważniejsze, niezwykle czytelnika angażuje. Zaangażowanie młodego odbiorcy jest zaś bezsprzecznie jednym z najistotniejszych wyzwań stojących przed literaturą, gdyż to od jego stopnia zależy cała jego czytelnicza przyszłość, z czego zdają sobie sprawę zarówno badacze, jak i sami autorzy piszący dla młodych ludzi. Ważnym głosem w tej dyskusji może być poniższy cytat z artykułu pisarki Karoliny Lewestam (2023) poświęconego czytelnictwu wśród młodzieży:

Gdyby więc niektórzy ludzie rodzili się ze zdolnościami magicznymi... to co by się wtedy stało? Jak wyglądałby świat? Czy istniałoby Ministerstwo Magii? Czy trzeba by się chronić przed wzrokiem ludzi niemagicznych? Jak wyglądałaby nauka w szkole dla wiedźm i czarodziejów? Tylko głębokie zaangażowanie w uczynienie możliwego świata spójnym [...] powoduje, że historia staje się superbodźcem dla młodego umysłu, orgazmem myślenia, które niczym nie cieszy się tak, jak konsekwentnie poprowadzoną kontrfaktycznością (s. 83).

Bibliografia

- Amossy, R. (2000). *L'argumentation dans le discours*. Paris.
- Bednarek, J. (2022). *Sekretna historia ludz... skarpetek*. Poradnia K.
- Bednarek, J. (2023). *Sekretna historia ludz... skarpetek*. 2 tom. Poradnia K.
- Cleybourne, A., Lora Aisen, M. (2022). *Atlas syren. Wodny lud z różnych stron świata* (J. Wajs, tłum.). Nasza Księgarnia.
- Cleybourne, A., Lora Aisen, M. (2023). *Atlas wróżek. Magiczny lud z różnych stron świata* (J. Wajs, tłum.). Nasza Księgarnia.
- David, P., Roux, J. (2022). *Historia naturalna magii* (M. Szafrńska-Brandt, tłum.). HarperCollins. (wyd. oryg. 2020).
- Genette, G. (1987a). *Présentation. Poétique*, 69.
- Genette, G. (1987b). *Seuils*. Editions du Seuil.
- Habrajska, G. (2005). Nakłanianie, perswazja, manipulacja językowa. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Literaria Polonica*, 7, 91–126.
- Hawkins, E., Ngai, V. (2021). *Magiczne stwory i mityczne bestie* (P. Pieńkowski, tłum.). Znak Emotikon. (wyd. oryg. 2020).
- Hawkins, E., Roux, J. (2022). *Historia naturalna wróżek* (E. Kiereś, tłum.). HarperCollins. (wyd. oryg. 2020).
- Hawkins, E., Roux, J. (2023). *Historia naturalna syren* (E. Kiereś, tłum.). HarperCollins. (wyd. oryg. 2022).
- Kostro, M. (2006). Komputer zamiast szklanej kuli, czyli wizerunek „profesjonalnego astrologa” jako strategia legitymizująca dyskurs astrologiczny. *Acta Philologica*, 71(32), 71–82.
- Kucharska, N. (2022). *Fakty i plotki o smokach*. Nasza Księgarnia.
- Leszczyński, G. (2002). Fantastyka. W: B. Tylicka, G. Leszczyński (red.), *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej* (s. 110–112). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Lewestam, K. (2023). Forma książki. *Pismo*, 66(6), 80–89.
- Loewe, I. (2007). *Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej*. Wydawnictwo UŚ.

- Roberts, E., Tomić, T. (2021). *Wyprawa po smoki. Dołącz do misji i ocal najbardziej niezwykłego smoka na świecie* (N. Wiśniewska, tłum.). Znak Emotikon. (wyd. oryg. 2020).
- Rowling, J. K. (2017). *Fantastyczne zwierzęta i jak je znaleźć* (A. Polkowski, tłum.). Media Rodzina. (wyd. oryg. 2001).
- Rowling, J. K. (2018). *Harry Potter. Podróż przez historię magii* (M. Hesko-Kołodzińska, P. Budkiewicz, tłum.). Media Rodzina. (wyd. oryg. 2017).
- Rowling, J. K. (2020). *Quidditch przez wieki* (A. Polkowski, tłum.). Media Rodzina. (wyd. oryg. 2001).
- Sapkowski, A. (2014). *Krew elfów*. superNOWA. (wyd. oryg. 1999).
- Szymanowicz, M. (2020). *Krasnoludki. Fakty, mity, głupoty*. Nasza Księgarnia.
- Vaillant, S. (1727). *Botanicon Parisiense ou Dénombrement par ordre alphabétique des plantes qui se trouvent aux environs de Paris*. Jean & Herman Verbeek et Balthazar Lakeman.
- Wandel, A. (2019). *Przemiany współczesnej książki popularnonaukowej dla dzieci i młodzieży na przykładzie francuskiej oferty wydawniczej*. TAIWPN Universitas.